

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΣΥΜΑΪΚΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ

ΤΑ ΣΥΜΑΪΚΑ

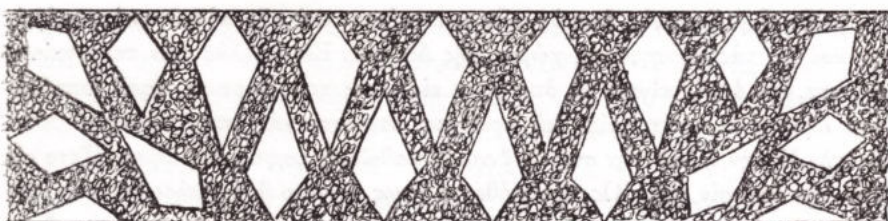
ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΟΜΟΣ Β'

ΑΘΗΝΑΙ
1974

ΣΩΤΗΡΙΟΥ Ι. ΑΓΑΠΗΤΙΔΗ

ΘΕΣΜΟΙ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΣΥΜΗΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟΝ ΤΗΣ ΑΚΜΗΣ ΤΗΣ

Ἡ νῆσος Σύμη, κατὰ τὸν 19ον καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 20οῦ αἰῶνος, ἐπέτυχε νὰ ἐφαρμόσῃ λίαν προοδευτικούς θεσμούς καὶ νὰ ἀναπτύξῃ ἀνθοῦσαν οἰκονομίαν. Ἐπακόλουθον τούτων ἦτο τὸ ὑψηλὸν βιοτικὸν καὶ πολιτιστικὸν ἐπίπεδον τῶν κατοίκων τῆς. Κύριος συντελεστής τῆς προόδου ὑπῆρξεν ὁ δυναμισμὸς τῶν Συμαίων, σύνδρομος δὲ παράγων τὸ καθεστὼς τῆς αὐτοδιοικήσεως, ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἔζησεν ἡ νῆσος κατὰ τὴν περίοδον τῆς τουρκοκρατίας.

Εἰς τὴν παροῦσαν μελέτην ἐπιχειροῦμεν νὰ σκιαγραφήσωμεν τινὰς τῶν θεσμῶν τούτων ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰς κοινωνικὰς καὶ οἰκονομικὰς ἐξελίξεις, αἱ ὁποῖαι ἐσημειώθησαν εἰς τὴν Σύμην μέχρι τῆς τελευταίας περιόδου τῆς ἰταλικῆς κατοχῆς. Τοὺς θεσμούς καὶ τὰς ἐξελίξεις κατανέμομεν κατωτέρω εἰς τρεῖς τομεῖς: τὸν κοινοτικόν, τὸν κοινωνικὸν καὶ πολιτιστικὸν καὶ τὸν οἰκονομικόν, ἐν τέλει δὲ ἐπισημαίνομεν τὰ ἐπακόλουθα τῆς διαμορφωθείσης καταστάσεως.

Α' ΚΟΙΝΟΤΙΚΟΣ ΤΟΜΕΥΣ

1. Δημοτικαὶ Ἀρχαὶ

α) Ἀνάδειξις

Ἡ δημοκρατικὴ «Πολιτεία» τῆς Σύμης ἀνεδείκνυε τοὺς δημοτικούς τῆς ἄρχοντας διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας τῶν ἐνηλίκων κατοίκων τῆς νήσου. Ἄπαντες οἱ ἄρρενες, ἀνεξαρτήτως καταγωγῆς, περιουσιακῆς καταστάσεως καὶ μορφώσεως, μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ 20οῦ ἔτους τῆς ἡλικίας των, εἶχον ἐκλογικὸν δικαίωμα. Ἰσχυε, δηλαδή, ἡ καθολικότης τῆς ψήφου ὑπὸ τὴν στενωτέραν ἔννοιαν αὐτῆς, ἀφοῦ δὲν ἀνεγνώριζετο ἐκλογικὸν δικαίωμα εἰς τὰς γυναῖκας.

Τοῦτο, ἄλλωστε, συνέβαινε τόσον εἰς τὸν ὑπόδουλον Ἑλληνισμόν, ὅπου

διετηρήθη ὁ βυζαντινὸς θεσμὸς τῶν κοινοτήτων καὶ τῆς αὐτοδιοικήσεως¹, ὅσον καὶ εἰς τὰς προηγμένας χώρας τῆς Δύσεως. Εἰς πολλὰς τῶν τελευταίων, μάλιστα, δὲν ἐπεξετεινέτο τὸ δικαίωμα εἰς ὅλους τοὺς ἄρρενας, ἀφοῦ ἀπεκλείοντο ὠρισμέναι κατηγορίαι μὲ κριτήρια περιουσιακὰ, ἐπαγγελματικὰ κλπ. Εἰς τὴν Σύμην ἢ ὑπὸ τὴν στενὴν ἔννοιαν καθολικὴ ψηφοφορία ἐφηρμόζετο εἰς ὅλην τὴν ἑκτασίαν τῆς. Ὡς προϋπόθεσις ὅμως ἐτίθετο ἡ ἐκπλήρωσις τῶν φορολογικῶν ὑποχρεώσεων τοῦ ἐκλογέως (πληρωμὴ εἰσφορᾶς ὑπὸ τὸν ὄρον «καταβολή»), πλὴν προκειμένου περὶ ἀπόρων καὶ ὑπερηλίκων.

Εἰδικώτερον, οἱ σύζυγοι Συμαίων γυναικῶν αὐτομάτως ἐνετάσσοντο εἰς τὸ συμαϊκὸν «ἐκλογικὸν σῶμα», δυνάμενοι ὅχι μόνον νὰ ψηφίζουν ἀλλὰ καὶ νὰ ψηφίζωνται, ὡς συνέβη κατὰ τὴν περίοδον τοῦ μεσοπολέμου εἰς τὴν περίπτωσιν ἐκλογῆς συζύγου Συμαίας ὡς δευτέρου Δημάρχου-Ταμίου. Ἡ ὑπερψήφισις «ξένου» ἔναντι «ἐντοπίου» εἶναι χαρακτηριστικὸν τῆς φιλελευθέρας νοοτροπίας τῶν Συμαίων.

Διὰ τῆς αὐτῆς διαδικασίας ἐξελέγετο καὶ τὸ Δημοτικὸν Συμβούλιον. Ἀλλ' ἐνῶ ἡ ἐκλογὴ τῶν Δημάρχων ἦτο ἀνέκαθεν ἄμεσος, ἡ ἐκλογὴ τῶν Δημοτικῶν Συμβούλων ἦτο ἀρχικῶς ἔμμεσος. Ἐντὸς μηνὸς ἀπὸ τῆς ἐκλογῆς τῶν Δημάρχων ἀνεδεικνύετο τὸ δωδεκαμελὲς συμβούλιον δι' ἐμμέσου ἐκλογῆς, ἦτοι δι' ἐκλεκτόρων κατανεμομένων εἰς τοὺς 13 ἐνοριακοὺς ναοὺς, ἀναλόγως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐνοριτῶν ἐκάστου.

Μέχρι τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου, ἐκτὸς τῶν 12 Δημοτικῶν Συμβούλων, ἐξελέγοντο, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἕτεροι 24 Σύμβουλοι, οἱ ὅποιοι ἀπετέλουν, οὕτως εἰπεῖν, τὴν γερουσίαν τῆς νήσου, συνεδριάζοντες μετὰ τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου πρὸς συζήτησιν τῶν σοβαρωτέρων θεμάτων. Εἰς ἀμφότερα τὰ σώματα (12μελὲς Δημοτικὸν Συμβούλιον καὶ 36μελὲς εὐρύτερος σχηματισμὸς) προήδρευεν ὁ Α' Δήμαρχος. Ἐὰν ὅμως ἐπρόκειτο περὶ θεμάτων ἐνδιαφερόντων τὴν Μονὴν τοῦ Πανορμίτου, προήδρευεν ὁ ἀρχιερατικὸς ἐπίτροπος.

Ἐτι εὐρυτέρας συνθέσεως ὄργανον, πρὸς λήψιν ἀποφάσεων ἐπὶ ἀκόμῃ σπουδαιότερων θεμάτων (ἐπιβολὴ φόρου, σύναψις δανείου, κατάργησις προνομίων κλπ.), ἦτο ἡ Γενικὴ Συνέλευσις τῶν ἁρρένων κατοίκων τῆς

1. Παλαιότερον ἅπαντες οἱ Ὄργανισμοὶ τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως ἐκαλοῦντο, ὡς γνωστόν, Κοινότητες, ἀνεξαρτήτως ἀριθμοῦ κατοίκων, οἱ δὲ διοικοῦντες (δήμαρχοι καὶ δημοτικοὶ σύμβουλοι) δημογέροντες ἢ προστοί, ἔτι δὲ καὶ γέροντες ἢ ἄρχοντες. Πλείονα ὡς πρὸς τοὺς Δημοτικούς Ἀρχοντας τῆς Σύμης καὶ τὸν τρόπον ἀναδείξεώς των, ἴδὲ ΣΚΙΑΘΙΝΗ ΠΑΝΑΓ., Δημογεροντία καὶ Δημογέροντες ἐν Σύμῃ, Τὰ Συμαϊκά, τόμος Α' (1972), σελ. 7-19. Γενικώτερον, ἐπὶ τοῦ θεσμοῦ τῆς αὐτοδιοικήσεως κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν βλ. ΠΡΩΤΟΨΑΛΤΗ ΕΜΜ., Εἰδικὰ θέματα Ἱστορίας (παραδόσεις ἐν τῇ Παντείῳ Ἀνωτάτῃ Σχολῇ Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν), Ἀθῆναι 1972, σσ. 117-120 καὶ ΚΑΡΑΒΟΚΥΡΟΥ ΜΙΑΤ., Τὸ ἐν Ἑλλάδι Δημόσιον Δίκαιον ἐπὶ Τουρκοκρατίας, Ἀθῆναι 1882.

νήσου¹, ἥτις συνήρχετο εἰς τὸ προαύλιον τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, καθεδρικοῦ ναοῦ τῆς νήσου². Ἡ Γενικὴ Συνέλευσις ἐλάμβανεν ἀποφάσεις «διὰ βοῆς», εἰσηγουμένης τῆς Δημοτικῆς Ἀρχῆς. Οὕτω, ὑφίστατο θεσμὸς ἀμέσου δημοκρατίας, παραλλήλως πρὸς τὸ ἀντιπροσωπευτικὸν σύστημα.

Ἡ θητεία τῶν Δημοτικῶν Ἀρχόντων, ἦτοι τοῦ Α' Δημάρχου καὶ τοῦ βραδύτερον καθιερωθέντος Β' Δημάρχου, ὅστις ἦτο ἀναπληρωτὴς τοῦ Α' καὶ Ταμίας τοῦ Δήμου, ὡς καὶ τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου, διήρκει ἐν ἔτος. Μολονότι δὲ ἀνεγνωρίζετο ὅτι τὸ ἐτήσιον χρονικὸν διάστημα ἦτο ἀνεπαρκὲς δι' ἀνάπτυξιν σοβαρᾶς δράσεως, ἀπαιτούσης μακροτέραν συνέχειαν ἐνεργειῶν, ὑπερίσχυσεν ἡ σκοπιμότης τῆς συχνῆς ἐξακριβώσεως τῆς λαϊκῆς θελήσεως, διὰ τὰ ἄρχουν πρόσωπα ἀπολαμβάνοντα προσφάτως ἐκδηλωθείσης ἐμπιστοσύνης ἐκ μέρους τοῦ λαοῦ. Ἡ βραχεῖα θητεία ἐθεωρεῖτο ὅτι θὰ συνέβαλλεν εἰς τὴν μεγαλύτεραν ἀνταπόκρισιν τῶν Ἀρχόντων πρὸς τὸ λαϊκὸν αἶσθημα, ἀφοῦ συντόμως τὸ ἐκλογικὸν σῶμα θὰ ἐξέφερε τὴν κρίσιν του ἐπὶ τῆς πολιτείας των, ἀναβαπτίζον ἢ ἀντικαθιστῶν αὐτούς.

β) Κατάλυσις

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς μονοετοῦς θητείας τῶν Δημάρχων δὲν εἶχον οἱ ἐκλογεῖς, βεβαίως, δικαίωμα ἀνατροπῆς τῶν ἐκλεγέντων, συμφώνως πρὸς τὴν γενικὴν ἀρχὴν τῆς μὴ ἀνακλήσεως τῆς ἐντολῆς τῶν αἰρετῶν ὀργάνων. Διευρυνώθη, ἐν τούτοις, ἔθιμον σχετικὸν μὲ τὴν κατάλυσιν τῶν Ἀρχῶν. Εἰς περίπτωσιν καταφύρου ἀποκλίσεως τῶν πράξεων τῶν Ἀρχόντων ἀπὸ τοῦ κοινὸν αἶσθημα, εἰς τρόπον ὥστε νὰ δημιουργηθῇ ἀδιέξοδος ἢ σοβαρὸν πρόβλημα, ἐπεκράτησεν ὠρισμένη τακτικὴ, ἥτις κατέστη «πολιτικὸν ἔθιμον», συνισταμένη εἰς τὰ ἀκόλουθα:

Δυναμικαὶ γυναῖκες, ἀνεξαρτήτως τάξεως, ἀνελάμβανον τὴν πρωτοβουλίαν τῆς ὀργανώσεως γυναικείας συναθροίσεως, ἥτις, λαμβάνουσα τὴν μορφὴν πορείας διαδηλωτῶν, κατηυθύνετο πρὸς τὸ δημοκρατικὸν κατὰστημα μὲ σαφὲς αἶτημα νὰ ἀποχωρήσῃ ὁ Δήμαρχος, παραιτούμενος.

Ἐνίοτε ἐμεσολάβει «ἐπερώτησις» τοῦ γυναικείου τούτου ὁμίλου πρὸς τὸν Δήμαρχον, διὰ νὰ ἀποφανθῇ κατηγορηματικῶς ἐπὶ καιρίου θέματος, ὅπατε ἡ ἀξίωσις πρὸς παραίτησιν προεβάλλετο, ἐφ' ὅσον ἡ θέσις, τὴν ὁποίαν θὰ ἐλάμβανεν ὁ Δήμαρχος, δὲν ἀνταπεκρίνετο πρὸς τὸ κοινὸν αἶσθημα ἀντιπροσωπευόμενον, κατὰ τεκμήριον, ἀπὸ τὴν γυναικείαν συνάθροισιν. Ἐννοεῖται,

1. Ὁ θεσμὸς τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως ὑπῆρχε καὶ εἰς ἄλλας νήσους. Ὡς πρὸς τὴν Κάλυμνον ἰδὲ ΦΡΑΓΚΟΠΟΥΛΟΥ ΙΗΠ., Ὁ θεσμὸς τῆς δημογεροντίας στὴν Κάλυμνο, Δωδεκανησιακὸν Ἀρχεῖον, τόμος 3ος (1958), σσ. 177-189. Ὡς πρὸς τὴν Κάρπαθον βλ. ΜΙΧΑΗΛΙΔΟΥ-ΝΟΥΛΟΥ ΜΙΧ., Νομικὰ ἔθιμα τῆς νήσου Καρπάθου τῆς Δωδεκανήσου, Ἀθήναι 1926, σ. 42 κ.εξ.

2. Ἰδὲ ΚΑΡΑΝΙΚΟΛΑ ΣΩΤΗΡ., Τὰ σεβάσματα τῆς λατρείας τῶν Συμαίων, 1962, σ. 22.

ὅτι οὔτε ἡ σύνθεσις τοῦ γυναικείου τούτου ὁμίλου (προέλευσις, ἡλικία) οὔτε ὁ ἀριθμὸς (μικρὸς ἢ μεγάλος) εἶχον ἰδιαιτέραν σημασίαν διὰ τὴν ἀποτελεσματικότητα τοῦ ἐγχειρήματος τῆς καταλύσεως τῶν Ἀρχῶν. Ἡρκει ὁ δυναμισμὸς, πρὸ τοῦ ὁποίου οὐδὲ ἄλλη συνάθροισις (ἀνδρική ἢ γυναικεία) ἐπεχειρεῖτο νὰ ἀντιπαραταχθῇ.

Οὕτω, αἱ γυναῖκες, εἰς τὰς ὁποίας δὲν ἀνεγνωρίζετο ἐκλογικὸν δικαίωμα, ἀπέκτησαν ἐθιμικῶς ἰσχυράν πολιτικὴν δύναμιν ἐξικνουμένην μέχρι καταλύσεως τῶν Ἀρχῶν, ἐνῶ οἱ ἄνδρες, ἀναδεικνύοντες, μόνοι, τοὺς Δημοτικούς Ἀρχοντας, ἐτήρουν παθητικὴν μᾶλλον στάσιν κατὰ τὴν μαχητικὴν ταύτην ἐκδήλωσιν τῶν γυναικῶν, ἀποδεχόμενοι σιωπηρῶς τὰ ἀποτελέσματα. Συνήθης ἦτο βεβαίως ὁ παρασκηνιακὸς ρόλος ἀνδρῶν, ἀντιπολιτευομένων τὰς Ἀρχάς, συνιστάμενος εἰς τὴν ὑποκίνησιν τῶν γυναικῶν πρὸς δυναμικὴν δράσιν. Ὁπωσδήποτε, τὸ γεγονὸς ὅτι γυναῖκες ἀνελάμβανον ἐμφανῶς τὸ «πραξικόπημα», μετὰ μεγάλης πιθανότητος ἐπιτυχίας, ἔδωκε λαβεῖν εἰς τὸν χαρακτηρισμὸν τῆς διαμορφωθείσης καταστάσεως ὡς «γυναικοκρατίας». Ὁ ἐθιμικὸς οὗτος θεσμὸς, ἀχρηστευθεὶς κατὰ τὴν περίοδον τῆς σκληρᾶς ἰταλοκρατίας, ἀνεβίωσε μεταπολεμικῶς (1945).

Ὡς παραδείγματα τῶν κινήσεων τούτων ἀναφέρομεν: α) τὸν ἐξαναγκασμὸν τῶν Προσπτῶν τῆς Σύμης νὰ ἀποστείλουν εἰς Κωνσταντινούπολιν τριμελῆ ἀντιπροσωπείαν δι' ἐνεργείας ἀποβλεπούσας εἰς τὴν ἀποτροπὴν ἐπιβολῆς τελωνειακῶν δασμῶν (περίπτωσις συμμορφώσεως τῶν Ἀρχῶν) καὶ β) τὴν παραίτησιν τῶν Δημοτικῶν Ἀρχόντων λόγῳ δῆθεν συνεργίας αὐτῶν μετὰ τῶν Ἀρχῶν κατοχῆς εἰς τὴν διενέργειαν ἀπογραφῆς (περίπτωσις καταλύσεως τῶν Ἀρχῶν).

Ἡ πίεσις τῶν δυναμικῶς κινουμένων γυναικῶν τῆς Σύμης εἶχεν ἀνάλογα ἀποτελέσματα ἐναντι τῶν κατακτητῶν. Οὕτω, α) ἐπετεύχθη ἀναστολὴ τῆς ἀποφάσεως τοῦ πασᾶ Βαλῆ τῆς Ρόδου (1875) περὶ καταργήσεως τῶν προνομίων τῆς Σύμης καὶ β) ἐπετεύχθη ἡ ἀπελευθέρωσις ἐξ Συμαίων προκρίτων συλληφθέντων καὶ φυλακισθέντων ὑπὸ τῶν Ἀρχῶν κατοχῆς ὡς πρωταιτίων τῶν διαδηλώσεων διὰ τὴν ἔνωσιν τῶν νήσων μετὰ τῆς Ἑλλάδος (Πάσχα 1919)¹.

γ) Ἀρμοδιότητες

Ἡ αὐτοδιοίκησις τῶν ἀγόνων νήσων τοῦ δωδεκανησιακοῦ συμπλέγματος, κατοχυρωθεῖσα διὰ τῶν δοθεισῶν γραπτῶν ἐγγυήσεων (προνομίων) ἐκ μέρους τῶν τουρκικῶν Ἀρχῶν, ἐπέτρεψε νὰ διευρυνθοῦν αἱ ἀρμοδιότητες τῶν

1. Ἰδὲ ΚΑΛΔΑΚΗ ΝΙΚΗΤΑ, Ἡ γυναικοκρατία στὴ Σύμη καὶ ΝΙΚΟΛΗ ΜΙΧΑΗΛ, Ἐκεῖνο τὸ Πάσχα, 1919, ἐν ΚΩΝΣΤΑΝΤΗ ΑΝΝΑΣ, Ἀναμνήσεις ἀπὸ τῆς Σύμης, Ἀθήναι 1968, σσ. 136-141 καὶ 153-156.

Δημοτικῶν Ἀρχόντων καὶ νὰ περιλάβουν ἀντικείμενα μὴ ἐμπέτοντα εἰς τὰς συνήθεις δημοτικὰς λειτουργίας. Ἀναφέρομεν ἰδιαίτερώς τὴν παιδείαν, τὴν δημοσίαν ὑγίαν καὶ τὴν δικαιοσύνην. Τὰ σχολεῖα τῆς στοιχειώδους καὶ τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως ὀργανοῦντο καὶ συνετηροῦντο ὑπὸ τῶν Δήμων, οἵτινες, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ἐξησφάλιζον ἐπίσης τὴν ἱατρικὴν καὶ τὴν φαρμακευτικὴν περίθαλψιν τῶν κατοίκων, οἱ δὲ Δήμαρχοι ἐξετέλουν, πέραν τῶν συνήθων ἀρμοδιοτήτων των, καὶ καθήκοντα εἰρηνοδίκου καὶ συμβολαιογράφου, ἔτι δὲ καὶ διαιτητοῦ εἰς τὰς ἀστικὰς διαφορὰς τῶν πολιτῶν, τῶν ὁποίων ἦσαν οἱ φυσικοὶ προστάται ἐναντι παντὸς (καὶ τῶν κυριάρχων) εἰς περίπτωσιν καταπίεσεως ἢ καταδιώξεως. Τέλος, εἰς τὸν οἰκονομικὸν τομέα οἱ Δημοτικοὶ Ἀρχοντες εἶχον πρωτογενῇ ἐξουσίαν (ὅχι δοτὴν), τόσον ὡς πρὸς τὴν ἐπιβολὴν φόρων ὅσον καὶ ὡς πρὸς τὴν διαχείρισιν τῆς κοινοτικῆς περιουσίας.

2. Ἔτερα αἰρετὰ ὄργανα

Ἡ δημοκρατικὴ ἀρχὴ τῆς διὰ λαϊκῆς ψήφου ἀναδείξεως τῶν ὑπευθύνων διὰ τὸν χειρισμὸν κοινῶν ὑποθέσεων ἐφηρμόζετο εἰς Σύμην καὶ πέραν τῆς ἐκλογῆς τῶν Δημοτικῶν Ἀρχόντων. Οὕτω, ἡ δωρεὰν ἱατρικὴ περίθαλψις παρείχετο ὑπὸ ἱατρῶν ἐκλεγομένων κατ' ἔτος παρὰ τῶν ἐχόντων δικαίωμα ψήφου. Ἐκλόγιμοι δὲ ἦσαν οὐ μόνον οἱ ἐγκατεστημένοι ἐν Σύμῃ ἱατροὶ ἀλλὰ καὶ πᾶς ἄλλος εἴτε συγκεκριμένως κατονομαζόμενος εἴτε μὲ μόνην τὴν ἐνδειξιν «ζέ- νος». Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἐσήμαινεν, ὅτι θὰ ἠδύνατο νὰ ἐκλεγῇ εἰς ἡ καὶ περὶ σσότεροι ἀνώνυμοι ἱατροί, ὁπότε ἡ ὑπὲρ αὐτῶν ψήφος παρεῖχεν ἐξουσιοδότησιν εἰς τὸ Δημοτικὸν Συμβούλιον νὰ ἐξέυρῃ τοὺς καταλλήλους ἐπιστήμονας, διὰ νὰ ὑπηρετήσουν ὡς δημοτικοὶ ἱατροί.

Δὲν εἶναι ἄσκοπον νὰ λεχθῇ ἐνταῦθα, ὅτι ὠρισμένοι «παράγοντες» ὑπεκίνουν τὸν λαὸν νὰ προτιμήσῃ «ζένους» ἱατροὺς μὲ τὸ ἐπιχείρημα, ὅτι οὕτως ἡ νῆσος θὰ εἶχε μεγαλυτέραν ἐπάρκειαν ἱατρῶν, δεδομένου ὅτι οἱ μὴ ἐκλεγόμενοι ἐντόπιοι, μὴ ὄντες ὑπάλληλοι, θὰ εἶχον ὡς πελατεῖαν τοὺς εὐπόρους κατοίκους τῆς νήσου, τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς ἦτο σημαντικὸς κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς τῆς Σύμης. Πράγματι, οἱ εὐποροὶ κάτοικοι, καίτοι ἐδικαιοῦντο δωρεὰν ἱατρικῆς περίθαλψεως, συνήθιζον νὰ προσφεύγουν εἰς τὰς ὑπηρεσίας τῶν ἐλευθέρων ἱατρῶν.

Δι' ἐκλογῶν, ἐμμέσως δι' ἐκλεκτόρων, ἀνὰ τετραετίαν, ἀνεδεικνύοντο, ὡσαύτως, τὰ περισσότερα μέλη τῆς Ἐφορείας τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Ταξιάρχου Μιχαὴλ τοῦ Πανορμίτου. Ἡ Μονὴ αὕτη εἶχεν ἀνέκαθεν ἀξιόλογον περιουσίαν, τὴν ὁποίαν διεχειρίζετο ὁ Ἡγούμενος μετὰ τῆς Ἐφορείας.

Τὸ γεγονός, ὅτι ἐπρόκειτο περὶ διαχειρίσεως κοινῶν, ὠδήγησεν ἀσφαλῶς καὶ ἐνταῦθα εἰς τὸ σύστημα τῆς δι' ἐκλογῶν ἀναδείξεως τῶν μελῶν τῆς Ἐφορείας, ἐκτὸς ἐκείνων τὰ ὁποῖα ex officio μετεῖχον αὐτῆς, ἥτοι τοῦ Ἡγουμένου, προέδρου τῆς ἐφορείας, καὶ τοῦ Δημάρχου Σύμης, ὅστις ἀπετέλει ὄργανο-

κόν μέλος αὐτῆς μέχρι τῆς μεταβολῆς τοῦ τρόπου ἀναδείξεως τῆς Ἐφορείας.

Ἡ δι' ἐκλογῶν ἀνάδειξις τῶν Δημοτικῶν Ἀρχόντων, τῶν ἱατρῶν καὶ τῶν ἐφόρων τῆς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου ἔπαυσε κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ἰταλικῆς κατοχῆς τῶν νήσων (1937), ὁπότε οἱ κατακτηταὶ εἶχον σκληρύνει τὴν στάσιν των ἔναντι τῶν νησιωτῶν, ἀνατρέψαντες τὸ καθεστῶς τῆς αὐτονομίας.

Ἀμα τῇ ἀπελευθερώσει τῆς νήσου, ἐπανεφέρθη τὸ καθεστῶς τῆς δι' ἐκλογῶν ἀναδείξεως τῶν Δημάρχων, τῶν Δημοτικῶν Συμβούλων καὶ τῶν Ἐφόρων τῆς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου, γενικευθείσης τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ συστήματος τῆς καθολικῆς ψηφοφορίας. Ὡς πρὸς τὴν Μονὴν ὅμως ἐσημειώθη ἐν συνεχείᾳ μεταβολή, πάντων τῶν ἐφόρων διοριζομένων ἐφεξῆς ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου Ρόδου, ὑπὸ τὴν ἐποπτεῖαν τοῦ ὁποῖου εὐρίσκοντι ὅλαι αἱ Μοναὶ τῆς περιφέρειας του.

Β' ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΤΟΜΕΥΣ

Ὁ συμαϊκὸς λαὸς, κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα καὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 20οῦ αἰῶνος, συγκατελέγετο μεταξὺ τῶν πλέον προηγμένων κοινωνικῶς. Τοῦτο ἀντανακλάται εἰς τοὺς κοινωνικοὺς θεσμοὺς, τὴν στάθμην τῆς μορφώσεως καὶ τὴν ὅλην κοινωνικὴν δομὴν καὶ συμπεριφορὰν.

1. Μορφωτικὸν καὶ πολιτιστικὸν ἐπίπεδον

Ὡς πρὸς τὴν μορφωτικὴν στάθμην, εἶναι ἀνεγνωρισμένον τὸ προβάδισμα τῶν Συμαίων ἔναντι τῶν κατοίκων τῶν ἄλλων νήσων. Μνημονεύομεν ὠρισμένα σημεῖα, ἐνδεικτικὰ τῆς ἐπιδόσεως τῶν Συμαίων εἰς τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας.

Εἰς τὴν Σύμην ἐλειτούργησαν Σχολαί, ὅπως ἡ τῆς Ἀγίας Μαρίνης, μὲ πανελλήνιον ἀκτινοβολίαν, ἀφοῦ ἐφοίτησαν εἰς αὐτὰς νέοι καταλαβόντες κατόπιν περιόπτους θέσεις εἰς τὴν ἑλληνικὴν κοινωνίαν¹.

Ὁ ἀναλφαβητισμὸς ἦτο σχετικῶς περιορισμένος, ὅχι μόνον ὡς πρὸς τοὺς ἄρρενας ἀλλὰ καὶ μεταξὺ τῶν γυναικῶν, δεδομένου ὅτι αἱ Συμαῖαι ἐνωρίτερον ἢ ἄλλαι Ἑλληνίδες ἤρχισαν φοιτῶσαι εἰς τὰ σχολεῖα, συσταθέντων παρθενωγωγείων ἀπὸ μακροῦ.

Λίαν ἐγκαίρως ἡ Σύμη ἀπέκτησεν ἡμιγυμνάσιον, τὸ ὁποῖον ἐν συνεχείᾳ προήχθη εἰς γυμνάσιον (1923), εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν δὲν εἶχον ἀποκτήσει πλήρες σχολεῖον μέσης παιδείας μεγαλύτεραι νῆσοι. Ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς ὁλοκληρώ-

1. Περὶ τοῦ ἐπιπέδου τῆς Σχολῆς ταύτης ἰδὲ ΚΑΡΑΝΙΚΟΛΑ ΑΛΕΞ. Σ., Κατάλογος χειρογράφων προερχομένων ἐκ τῆς Σχολῆς Σύμης, Ἑλληνικά, τ. 23 (1970), σσ. 38 κ.ἐξ., Τοῦ Αὐτοῦ, Ὁ μῦθος τῆς Πρόκης σὲ μαθηματάριο ἀπὸ τῆ Σχολῆς Σύμης, Πάρνασσος, τ. ΙΔ (1972), σσ. 86 κ.ἐξ.

σεως τοῦ γυμνασίου τῆς Σύμης, δαπάναις κυρίως τῆς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου (ἐξ οὗ καὶ ἡ ὀνομασία Πανορμίτειον), δὲν ἦσαν ὀλίγοι οἱ συνεχίζοντες τὰς ἐγκυκλίους σπουδὰς των ἐξω τῆς νήσου (εἰς Ρόδον, Σάμον, Ἀθήνας κλπ.), διὰ νὰ σπουδάσουν, μετὰ τὴν ἀποπεράτωσίν των, εἰς Ἀθήνας ἢ καὶ εἰς τὸ ἐξωτερικόν, ἐπιστήμην τινά. Ἐννοεῖται, ὅτι ἡ πανεπιστημιακὴ μόρφωσις τῶν Συμαίων ἐπεξετάθη ἰδίως μετὰ τὴν ἀπόκτησιν πλήρους γυμνασίου, τοῦ ὁποίου ὅλοι σχεδὸν οἱ ἀπόφοιτοι ἐτρέποντο — ὡς συμβαίνει καὶ σήμερον — πρὸς ἀνωτάτας σπουδὰς. Πρῶτοι, μεταξὺ τῶν ἄλλων νησιωτῶν, οἱ Συμαῖοι ἐπιστήμονες κατέλαβον θέσεις καθηγητῶν εἰς τὰ ἀνώτατα ἐκπαιδευτικὰ ἰδρύματα τῆς Ἑλλάδος. Εἰς τὸ Γυμνάσιον Σύμης — καὶ παλαιότερον εἰς τὸ ἡμιγυμνάσιον — ἐφοίτων ἀρκετοὶ μαθηταὶ προερχόμενοι ἐκ τῶν γειτονικῶν νήσων. Συνεχίσθη, οὕτω, ἡ παράδοσις τῆς πνευματικῆς ἀκτινοβολίας τῆς νήσου¹.

Ἔτερον δεῖγμα τῆς ἐφέσεως πρὸς τὰ γράμματα ὑπῆρξεν ἡ ἐκμάθησις ξένων γλωσσῶν ἐν Σύμῃ (διὰ παιδαγωγῶν) ἢ εἰς τὸ ἐξωτερικόν, ὅπου ἀρκετὰ τέκνα εὐπύρων οἰκογενειῶν ἐσπούδασαν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 20οῦ αἰῶνος. Χαρακτηριστικόν, ὡσαύτως, τῆς ζωηρᾶς ἐπιθυμίας τῶν Συμαίων νὰ προαχθῇ τὸ μορφωτικὸν ἐπίπεδον τῶν κατοίκων τῆς νήσου εἶναι καὶ αἱ πολλαὶ δωρεαὶ σχολικῶν κτηρίων².

Πέραν τῆς μνημονευθείσης τάσεως τῶν Συμαίων πρὸς μόρφωσιν, ἀξία ἀναφορᾶς εἶναι καὶ ἡ ἀγάπη των πρὸς τὸ θέατρον ὡς καὶ ἡ στροφὴ των πρὸς ἄλλας πνευματικὰς ἐπιδόσεις. Τὸ ἐνδιαφέρον των διὰ τὸ θέατρον ἐξεδηλοῦτο ἀφ' ἐνὸς διὰ τῆς μετακλήσεως εἰς Σύμην σοβαρῶν θιάσων ἐξ Ἀθηνῶν καὶ ἀφ' ἐτέρου διὰ τῆς συστάσεως, ἐν ἔτει 1881, ἐρασιτεχνικοῦ ὁμίλου, ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «Σοφοκλῆς», μὲ ἀξιόλογον δρᾶσιν.

Πνευματικὴν ἐκδήλωσιν, ὡσαύτως, συνιστᾷ ἡ ἵδρυσις μορφωτικῶν σωματείων. Τὸ πρῶτον τούτων, ὑπὸ τὸ ὄνομα «Ἀναγνωστήριον ἢ Αἴγλη»³, συσταθὲν τὸ 1872, εἰς τὴν Κάτω Πόλιν τῆς νήσου, ἀνέπτυξε πλουσίαν δρᾶσιν. Βραδύτερον συνεστήθη εἰς τὴν Ἀνω Πόλιν ὁ Λαϊκὸς Σύλλογος Νιρεὺς (1905), μὲ ἀναλόγους σκοποὺς.

Τέλος, δὲν εἶναι μικρᾶς σημασίας τὸ γεγονὸς, ὅτι ὑπῆρχε τυπογραφεῖον καὶ ὅτι ἐξεδίδοντο ἐν Σύμῃ ἐφημερίδες καὶ περιοδικά.

1. Τὸ 1934 οἱ Ἴταλοι κατήγγησαν τὰς τρεῖς τελευταίας τάξεις τοῦ Γυμνασίου Σύμης, τὸ δὲ 1937 τὸ μετέτρεψαν εἰς μέσσην ἰταλικὴν σχολήν. Ἰδὲ ΚΑΡΑΝΙΚΟΛΑ ΑΛΕΞ., Τὸ ἐκπαιδευτικὸν πρόβλημα τῆς Δωδεκανήσου, Ἀθήναι 1946.

2. Ἰδὲ ΧΑΤΖΗΦΩΤΗ ΙΩ., Τουριστικὸς ὁδηγὸς τῆς νήσου Σύμης, ἔκδοσις Τουριστικῆς Ἐπιτροπῆς Σύμης, Ἀθήναι 1973, σ. 22.

3. Ἰδὲ ΒΕΡΓΩΤΗ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Θ., Περὶ τὴν Ἱστορίαν τοῦ Ἀναγνωστηρίου Σύμης ἢ «Αἴγλη», Τὰ Συμαϊκά, τ. Α' (1972), σσ. 123-138 καὶ ΦΑΡΜΑΚΙΔΗ ΚΩΝΣΤ., Ἡ ἐκατονταετηρὶς τοῦ Ἀναγνωστηρίου Σύμης «Ἡ Αἴγλη», Δωδεκανησιακὰ Χρονικά, τ. Α' (1972), σσ. 288-294.

2. Κοινωνική δομή και κινητικότητα

Ἡ σχετικῶς ὑψηλὴ κοινωνικὴ στάθμη, ἡ ὁποία ἐπετεύχθη λόγῳ τῆς οἰκονομικῆς ἀκμῆς, τοῦ μορφωτικοῦ ἐπιπέδου καὶ τῆς μερίμνης διὰ τὴν ὑγείαν, ἐξεδηλοῦτο καὶ διὰ τῶν καλῶν στεγαστικῶν συνθηκῶν. Ὅλοι σχεδὸν αἱ συμαϊκαὶ οἰκογένειαι εἶχον ιδιόκτητον κατοικίαν, πλεῖσται καὶ δευτέραν ἐξοχικὴν, ἀρκετοὶ δὲ εὐποροὶ Συμαῖοι εἶχον καλλιμάρμαρα, ἄνετα, οἰκήματα.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ὅλην δομὴν τῆς συμαϊκῆς κοινωνίας καὶ τὴν κοινωνικὴν συμπεριφορὰν τῶν Συμαίων παρατηροῦμεν τὰ ἑξῆς:

Εἰς τὴν νῆσον Σύμην δὲν ὑπῆρχον διακεκριμέναι κοινωνικαὶ τάξεις, οὐδὲ κλεισταὶ ὀργανώσεις ὠρισμένων κατηγοριῶν κατοίκων, ἐμφανιζομένων μὲ ὑπεροχὴν ἔναντι τῶν ἄλλων λόγῳ καταγωγῆς, πλούτου ἢ μορφώσεως. Ἡ κοινωνικὴ ἀνοδος ἦτο δυνατὴ δι' ὅλους καὶ ἡ μεταπήδησις ἀπὸ μιᾶς κατηγορίας εἰς ἄλλην λίαν συχνή.

Ἡ αὐτοδύναμος πνευματικὴ καὶ οἰκονομικὴ ἐξέλιξις τῶν ἱκανῶν Συμαίων ἀπετέλεσε παράγοντα ὑγιоῦς κοινωνικῆς προόδου, δὲν προσέκοπτε δὲ εἰς κοινωνικὰς προκαταλήψεις ἢ τεχνητὰ ἐμπόδια προβαλλόμενα ἐκ μέρους τῶν ἐν δεδομένῃ στιγμῇ τοποθετημένων εἰς ὑψηλότερα πεδία. Οἱ ἀνερχόμενοι πνευματικῶς διὰ τῆς μορφώσεως καὶ οἰκονομικῶς διὰ τῆς ἐπαγγελματικῆς δραστηριότητος ἐνετάσσοντο εὐκόλως εἰς τοὺς κόλπους τῆς ἀνωτέρας κοινωνίας, τὰ μέλη τῆς ὁποίας ὑπερφηανεύοντο πολλάκις διὰ τὴν συμβολὴν τῶν εἰς τὴν ἐπιτευχθεῖσαν ἀνέλιξιν.

3. Κοινωνικὴ προστασία

Ἐξ ἐπόψεως κοινωνικῶν θεσμῶν, παρατηροῦμεν, ὅτι ἡ Σύμη ἀνέπτυξεν ἀξιόλογον σύστημα κοινωνικῆς προστασίας περιλαμβάνον ὀργανωμένην ὑγειονομικὴν περίθαλψιν καὶ εὐρεῖαν κοινωνικὴν ἀλληλεγγύην.

α) Ὑγειονομικὴ περίθαλψις

Ὡς πρὸς τὴν ὑγειονομικὴν περίθαλψιν, διεμορφώθη ἰδιότυπον καθεστῶς κοινωνικῆς ἀσφαλίσεως, συνιστάμενον εἰς τὴν παροχὴν δωρεὰν ἱατρικῆς καὶ φαρμακευτικῆς ἀντιλήψεως, διὰ μέσου δημοτικῶν ἱατρῶν (ἐκλεγομένων, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, ὑπὸ τοῦ λαοῦ καὶ διοριζομένων ὑπὸ τοῦ Δήμου) καὶ δημοτικοῦ φαρμακείου, καλῶς ὀργανωμένου καὶ πλουσίου εἰς φάρμακα καὶ λοιπὰ μέσα. Δικαιούχοι τῆς παρεχομένης περιθάλψεως ἦσαν ὅλοι οἱ κάτοικοι, ἀνεξαρτήτως περιουσιακῆς καταστάσεως καὶ εἰσοδήματος. Νοσοκομειακὴ περίθαλψις δὲν εἶχεν ὀργανωθῆ.

Ἡ δωρεὰν παροχὴ ἱατρικῆς καὶ φαρμακευτικῆς ἀντιλήψεως ἐβάρυνε τὸν προϋπολογισμόν τοῦ Δήμου, τοῦ ὁποίου ὠρισμένον ἔσοδον, ὑπὸ μορφήν

φόρου — ή καλουμένη κ α τ α β ο λ ή — έκάλυπτε την σχετικήν δαπάνην¹. Έννοείται, ότι την καταβολήν ταύτην επλήρωνον μόνον οί έχοντες φοροδοτικήν ικανότητα, απαλλασσομένων τών άπόρων, οίτινες έλάμβανον τās παροχάς άνευ άντισταθμίςματος. Άλλά και όσοι εκ τών ύποχρεωμένων εις την καταβολήν παρημέλουν τὸ καθήκόν των, δέν έστερουντο, διὰ τὸν λόγον τοῦτον, τῆς δωρεάν Ιατρικῆς και φαρμακευτικῆς άντιλήψεως.

β) Κοινωνική Ἀλληλεγγύη

Ἡ κοινωνική αλληλεγγύη τών Συμαίων έξεδηλοῦτο πολλαπλῶς. Δείγματα ύφίστανται τόσον εις την παλαιότεραν εποχήν ὅσον και εις την σύγχρονον. Ἀναφέρομεν τὸ από 65ετίας λειτουργοῦν σωματεῖον, φιλανθρωπικοῦ χαρακτήρος, «Φιλόπτωχος Ἀδελφότης ὁ Χρυσόστομος»², τὸ ὁποῖον παρέχει βοηθήματα εις τοὺς άπόρους και άναξιοπαθεῖς, άντλοῦν πόρους εκ δωρεῶν κυρίως.

Φιλόπτωχον δρᾶσιν, εξ ἄλλου, άναπτύσσει από μακροῦ και ή Μονή τοῦ Πανορμίτου, ή ὁποία περιλαμβάνει ειδικόν κονδύλιον εις τὸν προϋπολογισμόν της υπό την ὀνομασίαν «Ἑλέη».

Τήν φιλαλληλίαν των ὅμως ἐδείκνυν οί Συμαῖοι και κατ' ἄλλους τρόπους. Οὔτω, λίαν συχνά άνελαμβάνετο πρωτοβουλία συγκεντρώσεως χρημάτων, τροφίμων, ένδυμάτων και ἄλλων ειδῶν πρὸς ύποστήριξιν άναξιοπαθουσῶν οίκογενειῶν, αἱ ὁποῖαι εὔρισκον πρὸ τῆς θύρας των τὰ προσφερόμενα χωρίς νά καθίσταται γνωστή ή προέλευσίς των, ἵνα μὴ θίγεται ή αξιοπρέπεια τών βοηθουμένων³.

1. Ὁ θεσμός τῆς δωρεάν παροχῆς Ιατρικῆς περιθάλψεως, πρόδρομος τοῦ θεσμοῦ τῆς κοινωνικῆς ασφάλισεως, έχει τās ρίζας του εις την αρχαίαν Ἑλλάδα, καθιερωθεῖς τὸν 6ον π.Χ. αἰῶνα και επεκταθεῖς, μεταξύ τοῦ 3ου και τοῦ 1ου αἰῶνος, εις ὅλας σχεδόν τās ἑλληνικὰς πόλεις και άποικίας. Ὁ «δημοσιεύων» Ιατρὸς ἐξελέγετο υπό τών πολιτῶν και προσελαμβάνετο υπό τῆς πόλεως ἐπὶ ὠρισμένον χρονικὸν διάστημα ἕναντι παγίας άντιμισθίας, καλυπτομένης υπό ειδικοῦ τέλους ἐπιβαλλομένου εις τοὺς πολίτας. Ἐκ τών νήσων τοῦ Αἰγαίου αναφέρονται, ὡς ἐφαρμόσασαι τὸν θεσμόν τοῦτον, ή Κάρπαθος, ή Ἀμοργὸς και ή Κῶς, ἥτις μάλιστα ἐπρομήθευεν Ιατροὺς και εις ἄλλας πόλεις, λόγω τῆς ἐκεῖ λειτουργίας Ιατρικῆς Σχολῆς. Ὁ θεσμός διετηρήθη — μέ τινας ἀλλαγὰς — εις τὸ Βυζάντιον, ἀλλ' ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἐφηρμόσθη εις ἐλαχίστας περιοχὰς και κυρίως εις ὠρισμένας νήσους τοῦ Αἰγαίου (Κάλυμνον, Σύμην, Χάλκην, Νίσυρον, Πάτμον, Κάρπαθον). Εἰς την Κάλυμνον και την Σύμην ή διατηρηθεῖσα μορφή ὑγειονομικῆς περιθάλψεως ἦτο γνησιωτέρα, δεδομένου ὅτι οί Ιατροί ἐξελέγοντο διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας, ὡς εις την αρχαίαν Ἑλλάδα. Ἰδὲ KINAYNH A., Ἡ Ιατρικὴ ἀμοιβή από ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερον, Σῦρος 1907 και ΘΩΜΑΓΓΑΗ ΞΕΝ., Διερεῦνησις τών θεσμῶν κοινωνικῆς προστασίας από τῆς ἀρχαιότητος μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 εις τὸν ἑλληνικὸν χῶρον, Ἀθῆναι 1973.

2. Ἰδὲ ΣΑΝΤΟΡΙΝΙΟΥ ΜΙΧ., Ἡ Φιλόπτωχος Ἀδελφότης «Ὁ Χρυσόστομος», Τὰ Συμαϊκά, τ. Α' (1972), σσ. 139-157.

3. Ἰδὲ ΖΑΧΑΡΙΟΥ ΚΩΣΤΗ Β., Συμαϊκὴ Ἑθιμογραφία, Τὰ Συμαϊκά, τ. Α' (1972), σσ. 214-215.

Ἀλλὰ καὶ ἡ μεταξὺ μεμονωμένων ἀτόμων κοινωνικὴ συμπαράστασις δὲν ἦτο σπανία. Εὐποροὶ Συμαῖοι π.χ. ἐβοήθησαν νὰ σπουδάσουν ἄποροι νέοι ἔχοντες ἐφесιν πρὸς τὰ γράμματα ἢ νὰ προικισθοῦν ἄποροι κορασίδες πρὸς ἀποκατάστασιν.

Γ' ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΣ ΤΟΜΕΥΣ

Ἡ οἰκονομία τῆς Σύμης εἶχεν ἰδιοτυπίας ἀξίας μελέτης. Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν συνήθη διάρθρωσιν τῆς οἰκονομίας τῶν μικρῶν οἰκισμῶν, ἡ ὁποία στηρίζεται εἰς τὴν πρωτογενῆ παραγωγὴν καὶ δὴ τὴν γεωργίαν, ἐνῶ οἱ ἄλλοι τομεῖς ἦ εἶναι ὑποτονικοὶ (ὁ δευτερογενὴς καὶ δὴ ἡ μεταποίησης) ἢ πληθωρικοὶ - παρασιτικοὶ (ὁ τριτογενὴς καὶ δὴ τὸ ἐμπόριον καὶ αἱ ὑπηρεσίαι), ἡ Σύμη διεμόρφωσεν ἀντίστροφον τύπον οἰκονομίας, ἥτις ἦτο προηγμένης ἀλλ' ἰδιαζούσης μορφῆς. Κύριος κορμὸς αὐτῆς ἦσαν αἱ τριτογενεῖς δραστηριότητες (ναυτιλία καὶ ἐμπόριον). Οἱ ἕτεροι δύο τομεῖς εἶχον μικροτέραν βαρύτητα, ἀλλὰ σημαντικὴν ἀνάπτυξιν ὡς πρὸς τοὺς κλάδους, οἱ ὅποιοι συνεδέοντο κυρίως μετὰ τὴν ναυτιλίαν.

Οὕτω, ἡ ἰχθυαλιεῖα καὶ ἔτι πλέον ἡ σπογγαλιεῖα, ἥτις ἤκμασεν ἐπὶ πολλὰς δεκαετίας πρὶ καὶ μετὰ τὸ 1900, εἶχον ναυτικὴν παράδοσιν, οἱ δὲ βιοτεχνικοὶ κλάδοι τῆς ναυπηγικῆς καὶ τῆς σιδηρουργίας προήχθησαν λόγῳ τῆς εὐρείας ναυτιλιακῆς δραστηριότητος τῶν Συμαίων. Ἀναλυτικώτερον ἡ δομὴ τῆς συμαϊκῆς οἰκονομίας εἶχεν ὡς ἀκολούθως:

α) Πρωτογενὴς παραγωγή

Ὁ τομεὺς οὗτος ὄχι μόνον δὲν ἀπετέλεσε τὴν κυρίαν βᾶσιν τῆς συμαϊκῆς οἰκονομίας, ὡς συμβαίνει εἰς τὰς ἐν ἀναπτύξει περιοχάς, ἀλλὰ καὶ οἱ εἰς αὐτὸν ὑπαγόμενοι κλάδοι κατέλαβον ἀντίστροφον θέσιν ἀπὸ ἐκείνην τοῦ ὀρθοδόξου σχήματος τῶν γεωργικῶν χωρῶν. Ἐνῶ εἰς τὰς τελευταίας τὸ προβάδισμα, καὶ δὴ μετὰ μεγάλην ὑπεροχὴν, ἔχει ἡ φυτικὴ παραγωγή, ἀκολουθεῖ δὲ μετὰ μεγάλην ἀπόστασιν ἡ κτηνοτροφία καὶ ἐνδεχομένως ἡ ἀλιεῖα, εἰς τὴν πρωτογενῆ οἰκονομίαν τῆς Σύμης κύριος κλάδος ὑπῆρξεν ἡ ἀλιεῖα καὶ εἰδικώτερον ἡ σπογγαλιεῖα, ἡκολούθει ἡ κτηνοτροφία καὶ εἶπετο, εἰς μεγάλην ἀπόστασιν, ἡ φυτικὴ παραγωγή. Ἡ τελευταία δὲν ἀνεπτύχθη ἐν Σύμῃ λόγῳ τῆς μεγάλης ἀνεπαρκείας τῶν καλλιεργησίμων ἐκτάσεων καὶ τοῦ ὕδατος, ἀλλὰ καὶ λόγῳ τῆς ἐπιτυχοῦς ἐπιδόσεως τῶν Συμαίων εἰς ἄλλους πλέον ἀποδοτικούς κλάδους (ἐμπόριον, ναυτιλίαν, σπογγαλιεῖαν).

Ἀντίστοιχος πρὸς τὸν βαθμὸν ἀναπτύξεως τῶν μνημονευθέντων τριῶν κλάδων τῆς πρωτογενοῦς παραγωγῆς ἦτο καὶ ὁ βαθμὸς ἐπαρκείας τῶν προϊόντων αὐτῆς. Οὕτω, ἡ φυτικὴ παραγωγή ἦτο τόσο περιωρισμένη, ὥστε σχεδὸν ὅλα τὰ τρόφιμα εἰσήγοντο ἐξωθεν. Ἡ κτηνοτροφικὴ παραγωγή ἐξησφάλιζε σχετικὴν ἐπάρκειαν ὡς πρὸς ὠρισμένα προϊόντα τῆς καὶ δὴ τὸ βού-

τυρον καὶ τὸν τυρόν, ἐνῶ εἰς τὰ περισσότερα ὑπῆρχεν ἀνεπάρκεια, ἐξ αἰτίας τῆς ὁποίας ἡ Σύμη εἶχεν ὑποκατανάλωσιν (γάλα) ἢ προσέβαινεν εἰς εὐρείας εἰσαγωγὰς (αὐγά, κρέας).

Ἡ ἀλιεία ἰχθύων, ἐνεργουμένη εἰς τὰ παράλια τῆς νήσου ἢ πέραν αὐτῆς, ὄχι μόνον ἐξησφάλιζε πλήρη ἐπάρκειαν διὰ τὴν τοπικὴν κατανάλωσιν, ἀλλὰ καὶ παρεῖχε περιθώρια πρὸς διάθεσιν μέρους τῆς παραγωγῆς εἰς Ρόδον καὶ ἀλλαχοῦ. Τέλος, ἡ σπογγαλιεία ἀπετέλει ἐντελῶς ἐξαγωγικὸν κλάδον, συμβάλλοντα εἰς τὴν πρόσκτησιν ἔξωθεν εἰσοδημάτων μεγάλου ὕψους.

β) Δευτερογενὴς παραγωγή

Αἱ δευτερογενεῖς δραστηριότητες ἦσαν βιοτεχνικοῦ χαρακτῆρος μὲ τριπλὴν κατεύθυνσιν: τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν συνήθων καταναλωτικῶν ἀναγκῶν τοῦ πληθυσμοῦ (ἄρτοποιεῖα, βυρσοδεψεῖα, ὑποδηματοποιεῖα, ραφεῖα κλπ.), τὴν ὑποβοήθησιν τῶν παραγωγικῶν κλάδων τῆς συμαϊκῆς οἰκονομίας καὶ δὴ τῆς ναυτιλίας καὶ τῆς σπογγαλιείας (ναυπηγεῖα, σιδηρουργεῖα, ἐπεξεργασία σπόγγων) καὶ τὴν ἱκανοποιήσιν ἐτέρων ἀναγκῶν συνήθους ἢ ἀνωτέρας βιοτικῆς στάθμης (ξυλουργικαὶ βιοτεχνίαι, χρυσοχοῖα, ἀσβεστοποιῖα).

Εἰς ὅλους τοὺς κλάδους τούτους ὑπῆρχεν ἐπάρκεια, ἥτοι αἱ ἐκ μέρους τῶν ἀναπτυσσόμεναι δραστηριότητες ἐκάλυπτον σχεδὸν τὰς ἀντιστοιχοῦς ἀνάγκας τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς καταναλώσεως. Τινὲς μάλιστα τῶν βιοτεχνικῶν κλάδων ἐπεξεργάζοντο καὶ ἔξωθεν εἰσαγόμενα προϊόντα (ἐπεξεργασία σπόγγων) ἢ ἐξῆγον μέρος τῆς παραγωγῆς τῶν (ναυπηγικῆ, ἀσβεστοποιῖα). Ἐννοεῖται, ὅτι αἱ πρῶται ὕλαι διὰ τὰς βιοτεχνικὰς δραστηριότητας ἦσαν κατὰ τὸ πλεῖστον ἐξωτερικῆς προελεύσεως (ξύλεια, δέρμα, σίδηρος), κατ' ἐξαιρέσιν δὲ καὶ τοπικῆς (ἀσβεστοποιῖα).

Ὡρισμένοι κλάδοι τῆς συμαϊκῆς βιοτεχνίας ἀνέδειξαν ὑψηλῆς στάθμης εἰδικούς, πολλοὶ τῶν ὁποίων ἐγκατεστάθησαν ἐκτὸς τῆς Σύμης καὶ ἡύδοκίμασαν (ναυπηγοί, χρυσοχοί, ἐπιπλοποιοί). Εἰδικώτερον, εἰς τὸν ναυπηγικὸν κλάδον οἱ Συμαῖοι ὑπῆρξαν πρωτοπόροι εἰς διαφόρους νήσους (Ρόδον, Κῶν, Σάμον) καὶ παραθαλασσίους περιοχὰς (Πέραμα Πειραιῶς).

γ) Τριτογενὴς παραγωγή

Αἱ εἰς τὸν τομέα τοῦτον ὑπαγόμεναι δραστηριότητες ὅλως ἰδιαιτέρως προήχθησαν εἰς Σύμην. Εἰδικώτερον, ἀνεπτύχθησαν ὁ ναυτιλιακὸς καὶ ὁ ἐμπορικὸς κλάδος, εἰς τοὺς ὁποίους ὀφείλεται κυρίως ἡ οἰκονομικὴ ἀκμὴ τῆς Σύμης. Ἀλλὰ καὶ ἕτεροι κλάδοι τοῦ τριτογενοῦς τομέως ἐσημείωσαν ἱκανοποιητικὴν πρόοδον, ὡς π.χ. τὰ ἐλεύθερα ἐπαγγέλματα.

Ἐντοπίζοντες τὰς παρατηρήσεις μας εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν ναυτιλίαν¹, διαπιστοῦμεν τὰ ἀκόλουθα:

1. Ἡ ἐξαιρετικὴ προαγωγή τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς ναυτιλίας εἰς Σύμην ὀφείλεται,

γα) Τὸ ἐμπόριον τῆς Σύμης προώδευσε πολὺ ὡς πρὸς ἀμφότερα τὰ σκέλη του, ἐσωτερικὸν καὶ ἐξωτερικόν.

Τὸ ἐσωτερικὸν ἐμπόριον εἶχεν ἱκανὸν βαθμὸν καταμερισμοῦ, ἀφοῦ ὑπῆρχον ἀποκλειστικὰ ὑφασματοπωλεῖα, βιβλιοπωλεῖα, κρεοπωλεῖα, ἰχθυοπωλεῖα, ὀπωροπωλεῖα κλπ. ἐφοδιαζόμενα ἔξωθεν ἀνελλιπῶς καὶ διαθέτοντα μεγάλην ποικιλίαν εἰδῶν εἰς τοὺς πελάτας των.

Τὸ δὲ ἐξωτερικὸν ἐμπόριον ἀνεπτύχθη τόσον ὡς ἐξαγωγικὸν ὅσον καὶ ὡς εἰσαγωγικόν.

Ἡ ἐξαγωγικὴ δραστηριότης ἀνεφέρετο, πρωτίστως, εἰς τὴν σπογγαλίαν, τῆς ὁποίας τὰ προϊόντα, ἀνεπεξέργαστα ἢ ἐπεξεργασμένα, ἐξήγοντο εἰς ξένας χώρας, εἰς τινὰς τῶν ὁποίων —καὶ δὴ εἰς Ἀγγλίαν καὶ Γαλλίαν— ἦσαν ἐγκατεστημένοι ἀξιόλογοι συμαῖκοι σπογγεμπορικοὶ οἱκοί.

Τὸ εἰσαγωγικὸν ἐμπόριον δὲν περιορίζετο εἰς τὴν μεταφορὰν εἰς Σύμην προϊόντων ἐξωτερικῆς προελεύσεως διὰ τὰς τοπικὰς ἀνάγκας, παραγωγικὰς καὶ καταναλωτικὰς. Εἰσήγοντο εἰς τὴν νῆσον πολὺ μεγαλύτεραι τῶν ἀναγκαιουσῶν διὰ τὸν πληθυσμὸν τῆς ποσότητες εἰδῶν, καθ' ὅσον ἡ Σύμη ἀνέπτυξεν εἰς μέγαν βαθμὸν τὸ χονδρικὸν ἐμπόριον μὲ ἐπακόλουθον τὴν ἐξ αὐτῆς προμήθειαν ἐμπορευμάτων ἐκ μέρους τῶν ἐμπόρων ἄλλων νήσων τοῦ δωδεκανησιακοῦ συμπλέγματος ὡς καὶ ἐμπόρων ἐκ τῶν ἀντιπέραν παραλιακῶν οἰκισμῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

Ἡ ἠύξημένη κίνησις διὰ τὰς μεταφορὰς τῶν ἐξαγομένων καὶ τῶν εἰσαγομένων ἐμπορευμάτων ἀντανεκλᾶτο εἰς τὴν λίαν συχνὴν προσέγγισιν εἰς Σύμην ξένων πλοίων, πρὸς φόρτωσιν ἢ ἐκφόρτωσιν, καὶ τὴν ἐπίσκεψιν μεγάλων λεμπῶρων.

γβ) Ἡ συμαϊκὴ ναυτιλία διέθετεν ἑκατοντάδας μεγάλων φορητῶν ἱστιοφόρων, τὰ ὁποῖα διέσχιζον ὄχι μόνον τὸ Αἰγαῖον ἀλλ' ὀλόκληρον τὴν Μεσόγειον, πρὸς μεταφορὰν ἐμπορευμάτων¹. Ἡ διαθέσιμος χωρητικότης

κατὰ μέγα μέρος, εἰς τὴν προνομιακὴν τῆς προστασίαν καὶ τὴν πρόσφορον ἐκμετάλλευσιν τῶν παραχωρηθέντων προνομίων, ἐκ μέρους τῶν Συμαίων, οἱ ὁποῖοι ὑπῆρξαν καὶ πρωτεύοντες διὰ τὴν ἀπόκτησίν των. Ἰδὲ ΧΑΒΙΑΡΑ ΔΗΜ., Σουλτανικὰ φερμάνια περὶ τῶν προνομίων τῆς νήσου Σύμης καὶ τῶν λοιπῶν νοτίων Σποράδων, Δελτίον τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος, τ. Στ' (1901), σσ. 321-358, ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΔΗ Κ., Ἡ ἱστορία τῶν προνομίων τῶν νοτίων Σποράδων, Νισυριακά, Τόμος 3, Ἀθῆναι 1969, σσ. 142-229 καὶ ΚΑΡΑΝΙΚΟΛΑ ΑΛΕΞ. Σ., Νότιες Σποράδες - Σελίδες ἀπὸ τὴν ἱστορία τῶν προνομίων τους, Παρνασσός, τ. ΙΙ' (1971), σσ. 423 κ.εξ.

1. Οἱ Συμαῖοι, βασιζόμενοι εἰς τὴν ἐπιτευχθεῖσαν ἐλευθερίαν τῆς ναυτιλίας, συνῆψαν συμφωνίαν μὲ τοὺς τότε θαλασσοκράτορας Ἐνετούς, δι' ἧς οἱ τελευταῖοι ἀνέλαβον ἐπὶ ἀνταλλάγματι τὴν προστασίαν τῶν πλοίων ἐναντι πειρατῶν. Ἰδὲ ΣΚΕΥΟΦΥΛΑΚΟΣ ΜΙΧ., Ὁ Πανορμίτης καὶ ἡ περιώνυμη Μονὴ του, Ἀθῆναι 1961, σσ. 19-20.

τῶν συμαϊκῶν ἱστιοφόρων πλοίων ἀπησχολεῖτο κυρίως εἰς ναυλώσεις ἐκ μέ-
ρους τρίτων, ὡς συμβαίνει σήμερον μὲ τὰ ἐλεύθερα φορτηγὰ ἀτμόπλοια.

Ἡ ἀκμὴ τοῦ ἐμπορίου, τῆς ναυτιλίας, τῆς σπογγαλιείας καὶ τῆς βιο-
τεχνίας εἰς τὴν Σύμην, μὲ παράλληλον λίαν χαμηλὴν στάθμην τῶν πρωτογε-
νῶν δραστηριοτήτων, εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν πληθυσμιακὴν ἀνάπτυξιν τῆς
νήσου καὶ τὴν συγκέντρωσιν τῶν κατοίκων εἰς ἓνα οἰκισμὸν ἀστικοῦ χαρακτή-
ρος, μέσου μεγέθους διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Πράγματι, ὁλόκληρος σχεδὸν
ὁ πληθυσμὸς (24.000 περίπου) τῆς Σύμης ἦτο ἐγκατεστημένος εἰς ἓνα οἰκι-
σμόν, ὅστις ἀπετέλει πραγματικὴν πόλιν, ἐκ τῶν ὀλίγων νησιωτικῶν, τὴν
πρώτην ἐκ τῶν διαμορφωθείσων τριῶν πόλεων εἰς ὁλόκληρον τὴν Δωδεκά-
νησον (αἱ ἕτεραι δύο ἦσαν τῆς Καλύμνου καὶ τῆς Ρόδου). Ἡ πληθυσμιακὴ
αὕτῃ συγκέντρωσις ὑπῆρξε, ταυτοχρόνως, συνέπεια καὶ αἵτιον τῆς οἰκονο-
μικῆς προόδου τῆς Σύμης.

Ἀρμόζει ἐνταῦθα νὰ σημειωθῇ, ὅτι αἱ ἐξωτερικαὶ σχέσεις τῆς συμαϊ-
κῆς οἰκονομίας δὲν περιωρίζοντο εἰς τὰς ἐξαγωγὰς σπόγγων, τὰς μεταφορὰς
ξένων ἐμπορευμάτων καὶ τὴν χονδρικὴν πώλησιν εἰδῶν εἰς «ξένους» ἐμπό-
ρους. Δύο ἕτερα σημεῖα, ἐν προκειμένῳ, ἀξίζουν ἰδιαιτέρας μνείας.

Ἡ ἀνάπτυξις εὐρυτάτων δραστηριοτήτων ὑπὸ τῶν Συμαίων εἶχεν ὡς
ἀποτέλεσμα τὴν ἀπασχόλησιν ὅλου τοῦ ἐνεργοῦ πληθυσμοῦ τῆς νήσου, ἀλλὰ
καὶ τὴν πρόκλησιν στενοτήτων εἰς ὠρισμένους κλάδους, οἱ ὅποιοι ἐκαλύπτον-
το δι' εἰσδοχῆς ἐργατικοῦ δυναμικοῦ ἐξῶθεν καὶ κυρίως ἐκ τῶν γειτονικῶν
νήσων (Ρόδου Τήλου, Χάλκης, Καρπάθου, Καλύμνου). Εἰδικώτερον, Κα-
λύμνιοι καὶ Χαλκῖται ἐπήνδρωνον συμαϊκὰ μεταφορικά καὶ σπογγαλιευτικὰ
πλοῖα, Ρόδιοι δὲ (ἐκ τῶν χωρίων), Καρπάθιοι καὶ Τήλιοι ἀπησχολοῦντο εἰς
διαφόρους κλάδους τῆς τοπικῆς οἰκονομίας (οἰκοδομικὰ κατασκευαί, ὑψη-
ρετικαὶ ἐργασίαι).

Ἐξ ἄλλου, ἡ ἐξω τῶν ὁρίων τῆς νήσου οἰκονομικὴ δραστηριότης τῶν
Συμαίων ἐφθασε μέχρι δημιουργίας πυρήνων ἐξωτερικοῦ ἀποικισμού. Συγ-
κεκριμένως, εἰς τὴν ἀντιπέραν τῆς νήσου μικρασιατικὴν παράκτιον περιοχὴν
(Τάτσα) ἡγοράσθησαν ἐκ μέρους Συμαίων ἐπιχειρηματιῶν μεγάλαι γεωργι-
καὶ ἐκτάσεις, τὰς ὁποίας ἐξεμεταλλεύοντο οἱ ἰδιοκτῆταί των διὰ προσωπικοῦ
ἐκεῖ ἐγκατεστημένου. Τὰ παραγόμενα εἰς τὰς ἐκτάσεις ταύτας γεωργικά,
κτηνοτροφικά κλπ. προϊόντα εἰσήγοντο εἰς Σύμην ἢ ἐξήγοντο ἀλλαχοῦ. Εἶχε
διαμορφωθῇ, ὡς ἐλέχθη, πραγματικὴ «συμαϊκὴ ἀποικία»¹.

Ἡ χρησιμοποίησις εἰς τὴν νῆσον ἢ εἰς τοὺς ἐκτὸς αὐτῆς οἰκισμοὺς τρί-

1. Ὁ καθηγητὴς Mix. ΒΟΛΟΝΑΚΗΣ, εἰς τὸ ἱστορικὸν ἔργον του ὑπὸ τὸν τίτλον «The
Island of Roses and her eleven sisters or the Dodecanese», London 1922, ἀναφέρει
(σελ. 18), ὅτι ἡ Σύμη εἶχεν ἀνθούσας ἀποικίας εἰς τὴν ἀντιπέραν Μ. Ἀσίαν, ἐνῶ, ἐξ ἄλλου,
κατεῖχεν ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ὠρισμένας νησίδας τοῦ κόλπου τῆς Σύμης (Καμαριανή, Ἐ-
λέσα, Ψαρά, Κομάρι κλπ.).

των, ὡς μισθωτῶν, δι' ἐκτέλεσιν ἐργασιῶν, χαμηλῆς μᾶλλον στάθμης, ἢ το ἀ-
πότοκος τῆς οἰκονομικῆς ὑπεροχῆς τῶν Συμαίων.

Δ' ΤΑ ΕΠΑΚΟΛΟΥΘΑ ΤΗΣ ΔΙΑΜΟΡΦΩΘΕΙΣΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ

Ἡ λειτουργία προοδευτικῶν θεσμῶν καὶ τὰ οἰκονομικά ἐπιτεύγματα συνέβαλον τὰ μέγιστα εἰς τὴν οἰκονομικὴν, τὴν κοινωνικὴν καὶ τὴν πολιτιστι-
κὴν πρόοδον τῆς Σύμης. Ἐγένοντο ὅμως, προϊόντος τοῦ χρόνου, ἔκδηλοι καὶ
ὠρίσμεναι ἀσθενεῖς πλευραὶ, ἀνασχετικαὶ τῆς περαιτέρω ἐξελίξεως.

Τὰ εὐμενῇ ἐπακόλουθα

α) Τὸ σχετικῶς ὑψηλὸν βιοτικὸν ἐπίπεδον. Τὸ πλεῖ-
στον τῶν κατοίκων τῆς Σύμης εἶχεν ἱκανοποιητικὸν βιοτικὸν ἐπίπεδον. Πέραν
τῆς καλύψεως τῶν ἀναγκῶν διατροφῆς, τὸ μέσον εἰσοδήμα ἐπέτρεπε τὴν ἱκανο-
ποίησιν, εἰς τὸν προσήκοντα βαθμὸν, τῶν ἀναγκῶν ἱματισμοῦ, στεγάσεως, μορ-
φώσεως καὶ ἀναψυχῆς. Ἐλάχιστοι ἦσαν οἱ στερούμενοι τῶν μέσων ζωῆς, ἐνῶ
οἱ πλεῖστοι ἔζων με ἀνέσεις (εὐρύχωροι κατοικίαι, ὑπηρετικὸν προσωπικόν,
ταξίδια, διασκεδάσεις κλπ.).

Ἡ καλὴ στάθμη τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου ἐνισχύετο ἀπὸ τὴν κοινωνικὴν
προστασίαν τὴν παρεχομένην διὰ τῆς ὑγειονομικῆς περιθάλψεως καὶ τῆς φι-
λανθρωπίας. Ἀλλὰ καὶ τὸ γενικώτερον ἐπίπεδον διαβιώσεως ἦτο ὑψηλόν,
χάρις εἰς τὴν καλὴν μορφωτικὴν στάθμην καὶ τὰ διαθέσιμα μέσα πνευματικῆς
ἀναπτύξεως.

β) Ἡ διαμόρφωσις ὑγιοῦς κοινωνίας. Εἰς ταύτην ἐπε-
κράτει πνεῦμα σεβασμοῦ τῶν ἀξιῶν καὶ τῶν παραδόσεων καὶ ψυχολογία
ξένη πρὸς τὰ συναφῇ μετὰ τὴν οἰκονομικὴν πρόοδον τρωτά. Οὕτω, δὲν ὑπῆρχε
τάσις πρὸς τὰ διαζύγια καὶ τὴν ἐγκληματικότητα. Ἐλάχισται ἀναφέρονται
περιπτώσεις λύσεως γάμων διὰ διαζυγίου ὡς καὶ εἰδεχθῶν ἐγκλημάτων (φό-
νοι, ληστεῖαι). Ἀλλὰ καὶ τὰ πλέον κοινὰ ἀδικήματα (κλοπαί, ἀπάται, συκο-
φαντικαὶ δυσφημήσεις κλπ.) οὐδόλως ἦσαν συχνά. Τέλος, καὶ αἱ καλούμεναι
«κοινωνικαὶ διαστροφαι» ἐσπάνιζον. Ἐν ὀλίγοις, δὲν παρετηροῦντο αἱ σύγχρο-
νοι παρενέργειαι τῶν συνθηκῶν ζωῆς τῆς «ἀφθονούσης» κοινωνίας.

Ἀσθενεῖς πλευραὶ τῆς διαμορφωθείσης καταστάσεως

α) Ἡ ἐντονος καταναλωτικὴ ροπὴ τῶν εὐπόρων
καὶ τῶν ἐν γένει πραγματοποιούντων ὑψηλὰ εἰσοδήματα. Ἡ ἐπιθυμία δια-
βιώσεως ὑπὸ συνεχῶς καλυτέρας συνθήκας καὶ ἐπιδείξεως πλούτου, ἐκδη-
λουμένη μετὰ ὑπερκατανάλωσιν (π.χ. ὑπέρογκα ἔξοδα διὰ διασκεδάσεις), ἐστέ-
νευον τὰ περιθώρια τῆς ἀποταμιεύσεως τῆς προοριζομένης δι' ἐπενδύσεις
συντελεστικὰς τῆς ἀναπτύξεως τῆς οἰκονομίας. Ἡ ὑψηλὴ ροπὴ πρὸς κατανά-

λωσιν ἦτο ἰδιαιτέρως ἐμφανῆς εἰς τοὺς ἀσχοῦντας ἐπικίνδυνον ἐπάγγελμα (ναυτικούς καὶ ἰδίως δύτας), οἵτινες ἐδαπάνων τὰς μεγάλας ἀμοιβὰς των ἀλογίστως (π.χ. καταχρηστικῇ χρησιμοποίησιν ἢ καὶ καὺσις χαρτονομισμάτων). Ἀλλὰ καὶ αἱ συλλογικῆς φύσεως καταναλωτικαὶ δαπάναι ἦσαν ἐξωγκωμέναι (π.χ. ἀμοιβὴ διὰ τὴν χρησιμοποίησιν εἰς τὰς ἐκκλησίας ψάλτου μεγάλης φήμης).

β) Ἡ παραμέλησις ἐτέρων προϋποθέσεων συντελεστικῶν τῆς ἀναπτύξεως. Ἀντὶ νὰ ὑποκινοῦνται οἱ νέοι τῶν εὐπόρων οἰκογενειῶν πρὸς ἀπόκτησιν εἰδικῶν προσόντων καὶ πρὸ παντὸς πρὸς δρᾶσιν διὰ τὴν συνέχισιν καὶ τὴν ἐπέκτασιν τῆς πατρικῆς ἐπιχειρήσεως, ἐνεθαρρύνοντο εἰς τὴν καλοζωίαν καὶ τὴν νωχέλειαν μὲ ἀποτέλεσμα νὰ λαμβάνῃ συχνὰ τὴν κατιοῦσαν ἢ δραστηριότης εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ διαδόχου ἢ καὶ νὰ διακόπτεται. Ἀφθονοῦν, πράγματι, αἱ περιπτώσεις κάμψεως ἢ καὶ διακοπῆς τῶν ἐπιχειρηματικῶν δραστηριοτήτων μετὰ τὸν θάνατον τοῦ φορέως των, ἐνῶ δὲν εἶναι σπάνιαι καὶ αἱ περιπτώσεις ἀπωλείας περιουσιῶν ζῶντος τοῦ ἐπιχειρηματίου. Εἰς τὴν ταχεῖαν πτώσιν συνέβαλλεν, ἀσφαλῶς, ἡ φύσις τῶν ἐπιχειρήσεων (π.χ. ἀβεβαιότης προοπτικῆς εἰς τὴν σπογγαλιείαν) καὶ ἡ πολιτικὴ τοῦ κατακτητοῦ, ἰδίως κατὰ τὴν δευτέραν περίοδον τῆς ἰταλοκρατίας.

Ὅπως δὴποτε ὅμως, σοβαρὰ αἰτία ὑπῆρξε καὶ ἡ ἔλλειψις προσαρμοστικότητος τῶν Συμαίων πρὸς τὰς ἐξελίξεις. Ἀναφέρομεν ἰδιαιτέρως τὴν μὴ καταβολὴν προσπάθειας μὲ κατεύθυνσιν πρὸς τὴν ἀτμήρῃ ναυτιλίαν, ὡς ἐπραξαν ἄλλοι νησιῶται, ὅταν ἀντελήφθησαν τὴν κατιοῦσαν πορείαν τῆς ἱστοφύρου ναυτιλίας.

γ) Ἡ εὐρεῖα ἀποδημίας τῶν Συμαίων. Αὕτη ἤρχισε κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς τουρκοκρατίας (σκληρύνσεις τῆς στάσεως τῶν κατακτητῶν, κρίσις τῆς σπογγαλιείας λόγω ἀνταγωνισμοῦ τῶν σπόγγων τῆς Φλωρίδος), ἀλλ' ἐνετάθη κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἰταλοκρατίας, διὰ νὰ λάβῃ μεγάλας διαστάσεις ὀλίγον πρό, κατὰ καὶ μετὰ τὸν Β' παγκόσμιον πόλεμον. Εἰδικώτερον, κατὰ τὴν τελευταίαν προπολεμικὴν περίοδον, ἡ ἀθρόα ἐξοδος ὀφείλεται εἰς τὰ ἐξοντωτικὰ μέτρα τοῦ φασισμού. Ἡ κατὰ τὸν πόλεμον μετατόπισις πρέπει νὰ ἀποδοθῇ εἰς συναφεῖς μὲ αὐτὸν ἀρνητικούς (ἀποφυγὴ ταλαιπωριῶν) καὶ θετικούς λόγους (συμβολὴ εἰς τὸν ἐθνικὸν ἀγῶνα).

Ἡ ἐκτεταμένη μετανάστευσις ἀπετέλεσεν αἷτιον καὶ ἐπακόλουθον τῆς οἰκονομικῆς πτώσεως τῆς Σύμης. Τὸ 90% σχεδὸν τοῦ πληθυσμοῦ ἐγκατέλειψε τὴν νῆσον¹. Οἱ δυναμικώτεροι τῶν κατοίκων της, ἐγκατασταθέντες εἰς Ρόδον, Πειραιᾶ, Ἀθήνας, Αἴγυπτον, ΗΠΑ, Αὐστραλίαν, Κογκὸ κλπ., ἠύδοκίμησαν γενόμενοι προοδευτικὰ στελέχη τῆς νέας των πατρίδος.

1. Ἰδὲ ΑΓΑΠΗΤΙΑΝ ΣΩΤ., 'Ο πληθυσμὸς τῆς Σύμης, Τὰ Συμαϊκά, τ. Α' (1972), σσ. 20-31.

Σταθμιζόντες τὰς εὐμενεῖς καὶ τὰς δυσμενεῖς πλευρὰς τῆς διαμορφωθεί-
σης καταστάσεως δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι ἡ Σύμη ἐνωρὶς κατέκτησε
σχετικῶς ὑψηλὴν πνευματικὴν, πολιτικὴν, οἰκονομικὴν καὶ κοινωνικὴν στά-
θμην. Δὲν ἀπεφεύχθησαν ὅμως ὠρισμένα τρωτὰ τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας.

Αἱ δημιουργηθεῖσαι συνθῆκαι ἐκ τῆς ξένης κατοχῆς προεκάλεσαν ἀφ'
ἐνὸς κάμψιν τῆς ἐπιτευχθείσης προόδου καὶ ἀφ' ἑτέρου ἀπογοήτευσιν τοῦ πλη-
θυσμοῦ μὲ ἐπακόλουθα τὴν ἐγκατάλειψιν ἀνθουσῶν ἄλλοτε δραστηριοτήτων,
τὴν ἐξουδετέρωσιν τῶν προσπαθειῶν προσαρμογῆς πρὸς τὰς ἐξελίξεις καὶ τὴν
ἀθρόαν ἐξοδὸν ἐκ τῆς νήσου τοῦ πλείστου —καὶ δὴ τοῦ πλέον δυναμικοῦ— μέ-
ρους τῶν κατοίκων τῆς.

